

Unudulmaz ədəbiyyatşünas, şair və nəcib insan

Gəncə Azərbaycanın qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biridir. Ulu Nizami yurdu yetirdiyi dövlət xadimləri, ictimai-siyasi fəaliyyəti ilə seçilən şəxsləri və mədəniyyət sahəsində fərqlənən insanları ilə həmişə fəxr etmişdir. Onların arasında XX əsrin ikinci yarısında Azərbaycanın ədəbi mühitində öz yeri olan, digər ədib və yazarlardan hadisələrə öz orijinal baxışları ilə fərqlənən, Azərbaycan mədəniyyəti, şeiri, folkloru və realiaqlarını dərinləndirən dərək edən, onları Mərkəzi Asiya, Qazaxıstan, Gürcüstan və digər respublikalarda layiqincə təmsil edən Əli Saləddin Mehdiyev olmuşdur.

1937-ci il yanvarın 10-da Gəncədə anadan olan Əli Mehdiyev burada M.Ə.Sabir adına 5 sayılı şəhər orta məktəbini bitirmiş və Azərbaycan Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsinə daxil olmuşdur. 1960-cı ildə həmin fakültəni müvəffəqiyyətlə bitirən Əli Mehdiyev Azərbaycan EA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Şifahi xalq ədəbiyyatı şöbəsində fəaliyyət göstərmiş, daha sonra həmin institutun aspiranturasında təhsilini davam etdirmişdir.

Ə.Mehdiyev Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası Baş redaksiyasında elmi redaktor, Azərbaycan EA Nizami adına Azərbaycan ədəbiyyatı muzeyində elmi işçi, Klassik Azərbaycan ədəbiyyatı və Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı (XIX-XX əsrlər) şöbələrində müdir vəzifələrində çalışmışdır.

Ədəbi yaradıcılığa erkən başlayan və ilk mətbu şeiri "Bahar gəlir" 1954-cü il mayın 1-də "Kirovabad kommunisti" qəzetində işıq üzü görən Əli Saləddinin şeirləri 1955-ci ildən respublika mətbuatında dərc olunmuş, 1960-cı ildən isə müttəmədi şəkildə şeir və ədəbi yazıları, elmi və ədəbi-publisistik məqalələri qəzet və jurnal səhifələrində çap edilmişdir. "Şeiririm odsuz olsa..." parçasında göstərdiyi:

*Demirəm sənətin Fərhadıyam mən,
Desəm, el içində alqışlamazlar.
Odlar diyarının övladıyam mən,
Şeiririm odsuz olsa, bağışlamazlar!*

prinsipinə sədaqətini əsas götürən Əli Saləddin bu odu ömür boyu öz yaradıcılığında yaşatmış və onu qoruyaraq daha da gur yanmasına çalışmışdır. Yazdığı hər bir şeir, ədəbi əsər və xalq yaradıcılığı nümunələrinin araşdırılması, eləcə də şairlərin həyat və yaradıcılığının öyrənilməsində bu səmimiyyət özünü daim göstərmiş və oxucuları rıqqətə gətirmişdir. Şeir yaradıcılığından əsasını götürən və öz ideyalarına həmişə hörmətlə ya-

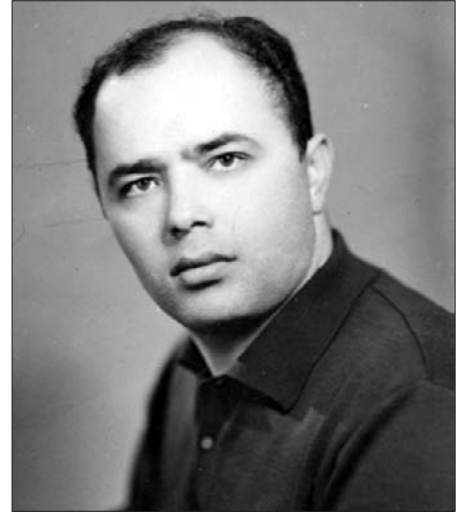
naşan Əli Saləddin Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası Baş redaksiyasında çalışdığı zaman da öz fikirlərini bu istiqamətdə inkişaf etdirmişdir. Bunu onun Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının I, III, IV, VI və VIII cildlərinə daxil edilmiş əsas məqalələrin müəlliflərindən biri olması da sübut edir.

Əli Saləddinin XX əsrin 50-60-cı illərindəki elmi fəaliyyətinin böyük bir hissəsi Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış siması, böyük şair M.Ə.Sabirin irsinin araşdırılması və öyrənilməsinə həsr olunmuşdur. M.Ə.Sabir yaradıcılığının bilicisi olan Əli Saləddin onun şeirlərini dərinləndirən təhlil edərək, Sabir şeiri ilə şifahi ədəbiyyat nümunələrini müqayisə etmiş, şairin satirasında şifahi ədəbiyyatın ideya-mövzu məsələlərinə diqqət yetirmiş, Sabir yaradıcılığında adət-ənənələr, idiomlar, atalar sözləri və zərb-məsələlər problemini ön plana çəkmiş, onun folklorun müxtəlif janrlarından istifadə etməsi, şeirlərində rast gəlinən tip və personajların folklor surətləri ilə müqayisəsini aparmış və Sabir şeirinin xalq arasında populyarlığı və işləkiliyi kimi məsələləri öyrənmişdir. Bu çoxşaxəli və hərtərəfli tədqiqat əsəri Əli Saləddinin "M.Ə.Sabir və şifahi xalq ədəbiyyatı" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etməsini şərtləndirmişdir.

Tədqiqatçının şifahi xalq poeziyası qaynaqları və müasir ədəbiyyatın müxtəlif problemlərinə həsr etdiyi elmi və tənqidi-publisistik məqalələri dövr mətbuatında çap olunmuş, 1965-1985-ci illərdə isə Azərbaycan poeziyasının çoxşaxəli Şərq poeziyası ilə əlaqəsinin tədqiqi sahəsində ciddi araşdırmalar aparmışdır. Əli Saləddin 1965-1970-ci illərdə beşcildlik "Azərbaycan dastanları"nın birinci cildi və Aşıq Ələsgərin əsərlərinin biricildiyinin çapa hazırlanması və akademik nəşrində yaxından iştirak edərək, bu sahədə uğurlu nəticələr əldə olunmasında öz qüvvə və bacarığını əsirgəməmişdir. "Sovet kəndi" qəzetində "Azix - folklor muzeyi" guşəsinin açılması, müəllifin bir çox məqaləsi və müxtəlif folklor nümunələrinin burada çap olunması öz orijinallığı ilə seçilən bir hadisə hesab edilə bilər. Burada Əli Saləddin respublikanın müxtəlif bölgələrindən toplanan folklor nümunələrini xüsusi seçərək və indiyə qədər çap olunmamış nadir xalq yaradıcılığı nümunələrinin xalqa çatdırılması kimi nəcib bir işi özünəməxsus formada oxuculara çatdırmaq kifayətlənməyərək, auditoriyanın daha ətraflı məlumat alması üçün əldə olunan yeni materialların sistemli şəkildə və daha anlaşılıqlı formada çatdırılmasına xüsusi önəm verirdi.

Əli Saləddinin yaradıcılığında ən mühüm mərhələlərdən biri onun "Azərbaycan şeiri və folklor (XIX-XX əsrlər)" doktorluq mövzusu üzərində işlədiyi dövr hesab edilə bilər. İstedadlı alim XIX-XX əsrlər Azərbaycan poeziyasında şifahi ədəbiyyatın ideya və mövzu xüsusiyyətləri, o cümlədən folklorun müxtəlif janrlarından istifadə üsullarını zəngin və çox böyük material əsasında tədqiq etmiş və Azərbaycan klassik şeirinin böyük nümayəndələrinin əsərlərini məhz bu baxımdan öyrənərək mühüm elmi nəticələr əldə etmişdir. Təsədüfi deyildir ki, onun əldə etdiyi nailiyyətlər səmərəsiz qalmamışdır. Əli Saləddin 1985-ci ildə Daşkənddə Özbəkistan EA-nın A.S.Puşkin adına Dil və Ədəbiyyat İnstitutunda "Klassik Azərbaycan şeiri və şifahi xalq ədəbiyyatı (XIX-XX əsrin əvvəlləri)" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə etmişdir. Həmçinin müəllif uzun illər ərzində apardığı araşdırmaları "Azərbaycan şeiri və folklor (XIX-XX əsrlər)" adlı monoqrafiyasında ətraflı şəkildə oxucu kütləsinə çatdırmışdır. Bu mövzunun alim tərəfindən tədqiq edilməsi diqqətdən kənar qalmamış, "Bakı", "Azərbaycan müəllimi", "Ədəbiyyat və incəsənət", "Azərbaycan gəncləri", "Sovet kəndi" və "Yeni Şirvan" qəzetləri, o cümlədən "Kitablar dünyası" və "Azərbaycan dili və ədəbiyyatının tədrisi" jurnallarında mövzu ilə bağlı məqalələr nəşr olunmuşdur. Eyni zamanda Azərbaycanda T.Novruzov, V.Devitt, Özbəkistanda isə A.Sabirov öz kitablarında Əli Saləddinin mövzu ilə bağlı gətirdiyi nəticələr barədə ətraflı məlumat vermiş və onun yaradıcılığını yüksək qiymətləndirmişdilər. Əli Saləddinin maraqlı və olduqca diqqətəlayiq əsərlərindən biri "Gəzdiklərim, gördüklərim" öz oxunaqlığı, hadisələrin canlı formada oxucu auditoriyasına təqdim olunması və onu maraqlı dünyasına cəlb etmək üçün dialoq, replika, kiçik pyeslər, müxtəlif sənəd, məktub, haşiyyə və referanslardan bacarıqla istifadə etməsi ilə əlamətdardır. Müəllif Azərbaycan, Mərkəzi Asiya və Qazaxıstan respublikaları arasında qədimdən mövcud olan əlaqələrin XX əsrin ikinci yarısında inkişaf tarixini işıqlandırmaq, qurulan yeni ədəbi-mədəni əlaqələr tarixinin canlı salnaməsinə yaradırdı.

1958-ci ildən, yəni hələ tələbə olduğu dövrdən başlayaraq Əli Saləddin həyatının 30 ildən artıq bir hissəsini Azərbaycanın tanınmış şairi Əhməd Cavad irsinin öyrənilməsinə həsr etmişdir. O, bu müddət ərzində şairin əsərlərini toplamış, XX əsrin 10-30-cu illərində baş verən hadisələrin canlı salnaməsini ilkin

mənbə kimi dərinləndirən tədqiq etmişdir. Əhməd Cavad yaradıcılığını hərtərəfli araşdıran Əli Saləddin tarixi hadisələr, türk xalqlarının mövcud vəziyyəti, milli-azadlıq hərəkatı, Azərbaycan Demokratik Respublikasının fəaliyyəti, 20-ci illərin tarixi hadisələri, kolxoz quruculuğu, Böyük Dönüş ili və nəhayət 30-cu illərin hadisələri barədə bilavasitə tarixi hadisələrin iştirakçısının yazılarında məlumat əldə etmiş və tarixi həqiqətin bərpə olunmasına töhfəsini vermişdir. Əli Saləddin şairin min səhifədən artıq əlyazmasını araşdırmış, onun əsərlərini toplayaraq tərtib və transliterasiya etmiş, eləcə də çoxsaylı izah və qeydlər birlikdə iki cildə "Seçilmiş əsərləri" adı ilə nəşr etdirmişdir. Eyni zamanda müəllifin 1992-ci ildə "Əhməd Cavad" adlı sənəballi və yüksək çap üsulu ilə 22 çap və rəqəlik monoqrafiyası çap olunmuş, burada görkəmli sənətkarın çoxşaxəli fəaliyyətinin böyük bir dövrü və yaradıcılığının əsas istiqamətləri açıqlanmışdır. O, respublikanın əksər mətbu orqanlarında bununla bağlı silsilə məqalələrlə çıxış etmişdir. Əhməd Cavad irsinin öyrənilməsində yeni mərhələnin başlanğıcının qoyulması məhz Əli Saləddinin adı ilə bağlıdır.

Bir insan ömrü üçün çox böyük tədqiqat işləri ilə məşğul olan alim, tədqiqatçı, folklorçu, yaradıcı insan, öz Vətəni və xalqını ürekdən sevən bir vətəndaş Əli Saləddin bütün yaradıcılığını yüksək amallar üzərində qurmuş, maraqlı, bəlkə də bir qədər çətin, lakin layiqli və işıqlı bir həyat yaşamış və özündən sonra zəngin bir irs qoyub getmişdir. Onun yaradıcılığı unudulmamalı, əsərləri yəni-dən dövrün tələblərinə uyğun çap olunmalı, öyrənilməli və təbliğ edilə bilər.

A.MEHDIYEVA,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent.